

Työmiehen vanheneva ruumis ja miesten sosiaaliset järjestykset

Ilkka Pietilä

Ikä on sukupuolen tavoin yksi sosiaalisen elämän tärkeimmistä ankkuripisteistä, jonka ympärille ihmisten ja ihmisryhmien väliset suhteet rakentuvat. Arkielämän erilaisissa tilanteissa tulkitsemme jatkuvasti ihmisten ominaisuuksia, toimintaa, motiiveja ja ajattelutapoja suhteessa heidän ikäänsä. Ikä- ja elämänkaarikategoriat tekevät mahdolliseksi asemoida, kuvata ja selittää, siis tehdä ymmärrettäväksi, omaa ja muiden ihmisten toimintaa (Nikander 2009, 864). Ikäkategorioiden toimivat kulttuurisesti jaettuina tulkinnan resursseina, minkä vuoksi teemme ikää koskevia päätelmiä joustavasti ja suurelta osin tiedostamattamme. Ikäkategorioiden tärkeä piirre on myös se, että ne ovat normatiivisia. Ikäluokitukset eivät ainoastaan kuvaa tietynikäisten ihmisten piirteitä, vaan ne samalla asettavat velvoittavia odotuksia siitä, kuinka eri-ikäisten ihmisten *tulisi* toimia ja ajatella. Ikäkategorioiden liittyy siten luonnollistettuja normeja, jotka ohjaavat tietynikäisten ihmisten toimintaa, ja jotka samalla tuottavat hierarkkisia suhteita eri-ikäisten ihmisten välille (Laz 2003, Tulle 2007, Twigg 2004).

Nämä normit ovat myös sukupuolistuneita, sillä naisten ja miesten vanhenemista sekä ikätyypillisiä piirteitä koskevat odotukset ovat monelta osin erilaisia (Ojala & Pietilä 2010).

Jeff Hearn (1995) on kuvannut tapoja, joiden kautta ikä jakaa miehiä ja tuottaa miesryhmien välille valta- ja hierarkiaeroja. Hearnin mukaan nuoret miehet ovat edullisemmassa asemassa muihin miehiin nähden fyysisen kuntonsa ja voimansa sekä nuoruuteen liittyvien seksuaalisen viriiliyden ja miehisten ulkonäköihanteiden vuoksi. Toisaalta keski-ikäisillä miehillä on usein organisaatioiden toimintaan liittyvää valtaa, esimerkiksi työelämässä, ja laajemminkin yhteiskunnallista vaikutusvaltaa (Hänninen 2006). Vaikka vanhuuteen usein liitetään mielikuvia riippuvuudesta ja heikosta asemasta, joillakin vanhoilla miehillä voi olla sekä merkittäviä taloudellisia resursseja että myös yhteisöjen sisäistä, sukupolvet ylittävää valtaa. Työelämässä ansioituneet miehet saattavat vanhoinakin nauttia kokemukseen perustuvaa arvostusta, erityisesti silloin, jos he ovat toimineet yhteiskunnallisesti näkyvissä asemissa. Miesten välisiä ikäsidonnaisia hierarkioita tuottavat siis monenlaiset tekijät, kuten ruumiillinen kyvykkyys, taloudellinen ja organisatorinen valta, sekä tunnustettuun kokemukseen perustuva arvovalta.

Iän merkitys miesten välisten hierarkioiden tuottajana korostuu kuitenkin eri tavoin erilaisissa miesryhmissä. Pohdittaessa iän merkitystä miesten välisissä valta-asemissa on siksi samalla otettava huomioon muut miesryhmien väliset erot, kuten koulutus, etninen tausta, asuinpaikka ja ammattiasema. Se, millaisten tekijöiden ja prosessien kautta ikä välittyy miesten välisiin suhteisiin, vaihtelee eri miesryhmissä. Esimerkiksi pitkälle koulutettujen henkistä työtä tekevien miesten joukossa korkea hierarkkinen asema on liittynyt muodollisiin valta-asemiin ja niissä saavutettuun osaamiseen, tietotaitoon, arvovaltaan ja kunnioitukseen. Ruumiillisen työn tekijöillä arvostus on taas puolestaan liittynyt joko fyysiseen kyvykkyYTEEN ja kuntoon tai työuran aikana kertyneeseen taitoon ja kokemukseen.

Keski-ikäisten vanhenemisen tulkintoja koskevassa tutkimuksessa on todettu, että miehet tyypillisesti hahmottavat omaa vanhenemis-

taan ruumiillisen toimintakyvyn muutoksen kautta (esim. Hänninen 2006, Julkunen 2003, Pietilä & Ojala 2011). Tämän on katsottu liittyvän siihen, että miehisyyttä koskevat ideaalit ja arvostukset koskevat olennaiselta osin juuri miesten fyysistä suorituskykyä. Siksi miehen miehisyyden aste määrittyy kulttuurisesti paljolti suhteessa voimaan, kestävyuteen ja fyysiseen kyvykkyyteen, sekä niihin ruumiin ulkonäköä koskeviin piirteisiin, jotka ilmentävät fyysistä kuntoa. Ruumiillisen vanhenemisen mukanaan tuoma voiman ja toimintakyvyn heikkeneminen tuottaa tämän vuoksi miehille vaikeuksia performoida sellaista maskuliinisuutta, joka perustuu nuoruuden ja nuoren miehen ruumiin idealisointiin (esim. Calasanti, Pietilä, Ojala & King 2013). Fyysinen suorituskyky korostuu erityisesti ruumiillista työtä tekevien miesten maskuliinisuuden määritelmässä (Calasanti 2004, Collinson 1992, Connell 2005).

Tässä artikkelissa tarkastelen miesten ruumiillista vanhenemista työväenluokan miesten näkökulmasta. Ymmärrän luokan tässä yhteydessä sekä ammattiasemana työtä koskevina käytäntöineen että bourdieulaisena kulttuurisena arvojen ja tavoitteiden koostumana (Kivimäki 2008, Ojala 2010, Skeggs 2004, Tolonen 2008). Näkökulmani on näin sosioekonomista luokkanäkemyksestä laajempi. Tarkastelen luokkaa työelämän käytäntöjen kannalta, missä työntekijä asetetaan erilaisiin työtehtäviin työyhteisön virallisten ja epävirallisten sääntöjen mukaisesti. Nämä käytännöt ja säännöt kiinnittyvät työväenluokkaisiin arvostuksiin ja odotuksiin, joissa ruumiillisessa työssä pärjääminen asettuu keskeiseksi miehen mitaksi. Ruumis, sen kunto ja oikeanlainen käyttäminen ovat keskeisellä sijalla siinä, miten mies onnistuu edustamaan omaa luokkaansa. Fyysistä voimaa ja kuntoa vaativa työ tekee siksi vanhenemisen näkyväksi toisella tapaa kuin henkinen työ. Tavoitteenani on avata sitä, millaisten prosessien kautta työväenluokkaisten miesten ryhmässä ruumiillinen vanheneminen näyttäytyy, asettuu osaksi sosiaalisia suhteita ja samalla tuottaa miesten välisiä valta- ja hierarkiasuhteita.

Artikkeli lähtee ajatuksesta, ettei ruumiillinen vanheneminen tapahdu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan kiinnittyy niin työelämässä, per-

heessä kuin vapaa-ajan yhteisöissäkin päivittäisten käytäntöjen kautta osaksi sosiaalisia suhteita. Näissä tilanteissa ruumis on iän, mieheyden ja luokan määrittelyn näyttämö. Vanheneminen saa siten merkityksensä toiminnassa, jossa muuttuvaa ruumista tulkitaan suhteessa ikään ja ikäkategorioidiin. Nämä tulkinnat ovat olennainen osa niitä tapoja, joilla omaa ikää eletään ja 'tehdään' eri elämänvaiheissa¹. Tämän prosessin osana ruumista uudelleentulkitaan vastaamaan senhetkistä ikää ja elämänvaihetta, sekä niitä määrittäviä odotuksia ja normeja. Ruumiskuvan sopeuttaminen tuottaa jatkuvuutta elämään ikääntymisen tuottamien muutosten keskellä (ks. Phoenix & Sparkes 2009).

Käytän artikkelin empiirisenä aineistona keväällä 2010 toteutettuja metallialan työntekijämiesten ryhmäkeskusteluja ja yksilöhaastatteluja. Haastattelujen aiheina olivat miesten kokemukset ja tulkinnat vanhenemisestaan, vanheneminen työelämässä, eläkkeelle siirtyminen sekä eläkkeellä olo elämänvaiheena. Haastatteluissa käsiteltiin laajasti ikääntymistä sekä haastattelun omalta kannalta että yleisemmin miesten elämässä. Haastatteluihin osallistui 12 iältään 50–70-vuotiaasta miestä, joita haastateltiin kolme kertaa noin kuukauden väliajoin. Ryhmähaastattelut järjestettiin sekä aineistonkeruun alussa että lopussa. Puolet haastatteluista miehistä oli jäänyt 5–7 vuotta aiemmin eläkkeelle (ikäryhmä 65–70 vuotta) ja puolet oli taas hiljalleen lähenemässä eläkeikää (ikäryhmä 50–55 vuotta). Yksi haastateltavista oli sairauseläkkeellä, kun taas muut eläkeläiset olivat vanhuuseläkkeellä. Tekstissä käytetyissä haastatteluotteissa mukana olevien miesten nimet on muutettu. (Haastatteluista tarkemmin ks. Poutanen 2011.)

Teksti etenee siten, että käsittelen aluksi aineistooni perustuen tapoja, joilla haastatellut miehet havainnoivat ja tulkitsevat ruumiinsa muutoksia suhteessa erilaisiin yleisiin toiminnallisiin vaatimuksiin. Artikkelin toinen alaluku tarkastelee sitä, kuinka vanheneminen näytetään työelämässä, millaisia seurauksia sillä on miehen asemaan, sekä

1. Sukupuolentutkimuksessa on viime vuosikymmenten ajan korostettu sitä, ettei sukupuoli ole vain jotakin, joka 'on', vaan jota tuotetaan arkielämän käytännöissä ja vuorovaikutuksessa. Tähän tuottamiseen on viitattu termillä "doing gender" (West ja Zimmerman 1987). Myöhemmin samaa ajatusta on tuotu esiin iän ja ikääntymisen tutkimuksessa, jossa asiaa on käsitteellistetty termeillä "acting", "doing", "performing" ja "accomplishing age" (ks. Calasanti 2003, Laz 2003).

miten työkyvyn muutoksia käsitellään työyhteisössä. Seuraava osa keskittyy talkoisiin työelämän ulkopuolisen fyysisen työn yhteisöllisenä kontekstina, jossa työväenluokkaisen miehen vanheneva ruumis joutuu toisten miesten arvioinnin kohteeksi. Näiden kahden toiminnan kentän kautta tarkastelen miesten yhteisöjen sosiaalisia järjestyksiä ja sitä, kuinka ruumiillinen vanheneminen asemoi miehiä ryhmien hierarkioissa. Tämän analyysin avulla osoitan, että vanhenemista ja ruumiillisuutta koskevat luokkaperustaiset odotukset ja normit eivät sitoudu ainoastaan työn kontekstiin, vaan toteutuvat samankaltaisina myös työn ulkopuolella.

Ruumiin uudelleentulkitseminen

Miesten terveyttä ja vanhenemista koskevassa tutkimuksessa on sitkeästi elänyt teesejä, joiden mukaan vallitsevat miehisyyden mallit estävät miehiä ilmaisemasta minkäänlaista heikkoutta (esim. Brannon 1976, Courtenay 2000, Harrison ym. 1989). Vaikka tällä näkemyksellä on myös suomalaisessa kulttuurissa totuuspohjansa, ei asia ole aivan näin yksinkertainen. Ikääntymisen myötä ruumiin vanheneminen on fakta, jota ei käy kiistäminen: tuulimyllyjä vastaan ei voi taistella (McVittie & Willock 2006). Se ei kuitenkaan ole ainoastaan negatiivinen ja miehisyyttä uhkaava asia, vaan samalla yleinen elämäntulon tulkinnan resurssi, jonka paikkansapitävyyttä ja soveltamisen rajoja koetellaan oman elämän tapahtumien tulkinnoissa. Olennaista tulkinnoissa on ruumiin suhteuttaminen elettyyn aikaan ja elämään: se mitä ruumiilta vaadittiin vielä kaksikymmentä vuotta sitten ei enää ole tavoite. Rapistumisesta huolimatta vanheneva ruumis on edelleen kykenevä moneen työhön ja saavutukseen. Moni mies ajattelee eläkkeellä ollessaan elämän olevan vielä edessä, vähän reissussa rähjäytyneessä, mutta edelleen toimintakykyisessä kropassa.

Vanhenemisen vaikutusten yksiselitteinen tunnustaminen on kuitenkin hankalaa miehille, jotka ovat koko ikänsä tottuneet tulemaan omillaan toimeen raskaassa työssä. Tällainen ajattelutapa lienee

tyypillistä yleisesti (suomalaiselle) mieskulttuurille, jolle on leimallista ”pärjäämisen eetos” (Kortteinen 1992), mutta erityisesti ruumiillisen työn tekijöille. Suoranaisen heikkouden näyttäminen ei ole suotavaa, ja kun toiminnan rajoituksia ilmenee ne mielellään muotoillaan niin, että oma kykenevyys tulee esiin heikentymisestä huolimatta. Vaikka mies ei enää pystyisi nostamaan ja kantamaan sadan kilon painoisia metallikappaleita, kuten aiemmin työmailla, haastateltavat saattoivat todeta itsestään, että ”kyllä 50 kiloa kuitenkin vielä nousee”.

Metallimies Joukoa (69 vuotta) ovat viime vuosina vaivanneet selkäkiput, mitkä rajoittavat hänen päivittäisiä toimiaan, ja ovat siksi muuttaneet muun muassa tapoja, joilla hän ulkoiluttaa koiransa.

Tää koira on nyt, ja vaihdettu ne samat lenkit tuossa. Sen takia mä en oo juossu enää, koska toi selkä ei kestä sitä hölkkää, mutta tietysti mulla on aina paita märkänä, kun tuolla nää lenkit tekee, että on [paita] vaihdettava sitten. Niin ei siinä kauheeta (...) saatan yhden kymmenen kilometrin lenkin heittää. (Jouko)

Ote on tyypillinen esimerkki siitä, kuinka vanhenemisen myötä ilmenviä kroonisia vaivoja kuvataan metallimiesten haastatteluaineistossa. Haastateltavat totesivat ikääntymisen näkyvän muun muassa erilaisina vaivoina, raskaan työn jälkeisen palautumisen hidastumisena, ajoittaisena väsymyksenä ja siinä, että liikakiloja alkaa kertyä aiempaa helpommin. Työikäiset haastateltavat kertoivat myös vaikeuksista selvittää vuorotyön aiheuttamista uniongelmista sekä siitä, että fyysisen kunnan säilyttämiseen täytyy tehdä (liikunnassa) enemmän töitä.² Näistä muutoksista huolimatta haastateltavat korostivat kykyään suoriutua erilaisista tehtävistä. Kuten edellisessä otteessa, jossa Jouko kertoo koiransa kanssa tekemistään lenkeistä, ruumiilliset vaivat vaativat joissain tilanteissa muuttamaan tapaa, joilla tehtävät nykyisin

2. Kiinnostavana kuriositeettina mainittakoon, ettei yksikään haastateltava maininnut tässä yhteydessä seksuaalisuuden muutoksia.

toteutetaan³. Jatkuvuuden korostaminen tässä yhteydessä perustuu siihen, että vaikka toteutustavat muuttuvatkin, lopputulos pysyy samana. Kymmenen kilometrin lenkin pystyy edelleen ”heittämään”, jos ei juosten niin sitten kävelen.

On kuitenkin tilanteita, joissa ikäänntyvä mies joutuu toteamaan, ettei enää pysty samaan mihin aiemmin, ja että tätä muutosta ei pysty kompensoimaan toteuttamistavan muuttamisella. Joukon toisessa haastattelussa hän kertoo talonsa katon korjaamisesta.

Edellisen kerran mä oon sen talon maalannu, kerran maalattu, porukalla maalattiin se sitten. Mutta nytte tosiaan vedettiin vaan kaikki, tehtiin uus vuoraus siihen sitten. Niin en mä enää sitten, se on niitten rappusten kanssa semmonen kipuaminen ja muu, niin se on kovaa sitten. Eikä mitään järkee oo. Sieltä tippuu.. ei oo, että antaa nuorempien tehdä. (Jouko)

Jouko kuvaa päätöksensä tilata katon korjaus ulkopuoliselta työporukalta rationaalisena ja harkittuna ratkaisuna. 69-vuotiaasta miestä varmasti pidetään hyväkuntoisena, jos hän kävelee koiransa kanssa kymmenen kilometrin lenkkejä. Toisaalta se, että hän ei ryhdy itse tekemään talonsa kattoremonttia ei aseta häntä raihnaisen vanhuksen asemaan, sillä on helppoa yhtyä Joukon näkemykseen, ettei katolla kiipeilyssä ole ”mitään järkee”. Tästä seuraava johtopäätös on yhtä vakuuttava ja järkeenkäypä: ”antaa nuorempien tehdä”.

Eläkkeelle siirtyneet haastateltavat korostivat useassa yhteydessä aktiivisuuden säilyttämisen olevan erityisen tärkeää eläkeiässä (ks. Poutanen 2011). Se, että eläkeikäisen miehen hyvä elämä rakentuu aktiiviselle toiminnalle ja tekemiselle, liittyy ilmeisesti laajempaan kulttuuriseen käsitykseen onnistuneesta vanhenemisestä (successful ageing, ks. esim. Katz 2000, Katz & Marshall 2003, Marshall &

3. Paul ja Margaret Balesin (1990) mukaan ihmiset sopeutuvat ikääntymisen tuomiin fyysisiin ja psyykkisiin muutoksiin suhteuttamalla tavoitteensa toimintakykyynsä. Keskeisiä suhteuttamisen tapoja ovat toiminnan valikointi, optimointi ja kompensointi.

Katz 2002). Tämän vuoksi kaikki haastateltavat kertoivat mielellään säännöllisestä osallistumisestaan erilaiseen toimintaan talkoista järjestöjen vapaaehtoistyöhön, ja pojan kanssa puuhommien tekemisestä lapsenlapsien kaitsemiseen. Näihin tekemisiin liittyy tilanteita, joissa oma ruumiillinen vanheneminen tuottaa rajoituksensa. 63-vuotias, sairauseläkkeelle jäänyt Markku kertoo haastattelussa olkapäidensä ja hartioidensa olevan kipeät puusavotan jäljiltä.

Nää nyt oli taas olkapää-selkäkivut, vähän pojalla puuhommissa [oltiin] tuol Teiskossa ja.. vedettiin siellä 30 mottia puita sieltä. [...] Päivä huhkittiin siellä mettässä.. No sanotaan, että mä otin ny kyllä aika rauhallisesti että.. Kyllä nää, poika ja se iso isäntä heitteli tukkia, semmosia kun siel oli koivut isommat tommosia pöllä, semmosia.. metrin, puolentoista mittasia. Ne heitti niitä traktorin lavalle ja.. Mutta mä heittelin kyllä sitä vähä semmosta, pienempää tavaraa. (Markku)

Markku kertoo ilmeisen tyytyväisenä ja ylpeänä kuinka toivat ”30 mottia” puuta metsästä yhdessä poikansa ja naapurin isännän kanssa. Kroonisten olkapää- ja hartiavaivojen vuoksi (Markulta on operoitu toinen olkapää) hän kuitenkin tunnustaa ”ottaneensa rauhallisesti” metsässä ja heitelleensä traktorin lavalle ”vähän pienempää tavaraa” siinä missä poika ja naapurin isäntä ottivat isommat puut hoitaakseen. Otetta lukiessa tulee mieleen, että omien toimintakyvyn rajoitusten tunnustaminen voisi olla vaikeaa miehelle, joka on läpi elämänsä tottunut tekemään raskaita töitä, ja joka siksi joutuu syrjään ’oikean työn’ tekemisestä. Ruumiilliseen vanhenemiseen sopeutumisen kannalta olennaista onkin se, että toimintakyvyn muutosten eksplisiittinen tunnustaminen kuvaa puhujan realistista näkemystä itsestään ja omasta ruumiistaan. Näin toimimalla hän välttää lankeamasta ”ikäntymisen kieltämisen ansaan” (Tulle 2007). Aktiivinen tekeminen korostaa fyysistä toimintakykyisyyttä hiljalleen ilmenevistä rajoituksista huolimatta. Tärkeintä tässä yhteydessä ei ole se, kuinka monta mottia mies on itse metsästä tuonut, vaan se, että rajoitteistaan huolimatta

hän on ollut toiminnan kaikissa vaiheissa aktiivisesti mukana yhteisön toiminnassa.

Markun kertomus kuvaa myös sitä, kuinka ruumiillinen vanheneminen tulee näkyväksi osana sosiaalisia suhteita. Pojan kanssa puuhommiin lähteminen ei ole samalla tapaa vapaaehtoinen valinta kuin muunlaiset talkootyöt, sillä siihen sisältyy sukupolvien väliseen apuun liittyvää molemminpuolista velvoittavuutta. Toisaalta työn suhteuttamiselle omiin kykyihin on tässä kontekstissa enemmän tilaa kuin palkkatyössä, sillä aikuisten lasten kanssa yhdessä työskentely sisältää oletuksen vastuun asteittaisesta siirtymisestä vanhemmilta lapsille. Siten kuvaukset sukupolvien välisestä yhteistyöstä sisältävät ”sukupolviälän” (generational intelligence, Biggs, Haapala & Lowenstein 2011) piirteitä, jolla viitataan eri-ikäisten ihmisten kykyyn käsitellä vanhenemisen myötä muuttuvia suhteita ja asemia sukupolvien välillä. Isät ja pojat ymmärtävät isän ikääntymisen, ja molemmat osaavat sijoittaa isän tavan osallistua toimintaan tässä kontekstissa tavalla, joka ylläpitää isän aktiivista roolia muutoksista huolimatta.

Ruumiin vanheneminen työelämässä

Vaikka haastatteluissa erilaisten pienempien vaivojen katsotaan yleisesti ottaen kuuluvan keski-ikäisen työmiehen elämään (ks. Pietilä & Ojala 2011), työelämän päivittäinen pärjääminen asettaa vanhenevan ruumiin toisten ihmisten arvioinnin kohteeksi. Tässä yhteydessä kyse ei ole vain vanhenevan miehen ruumiista yleisesti, vaan erityisesti vanhenevan ammattimiehen ruumiista, jossa sekä työn vaikutukset, yksilölliset ominaisuudet, sekä näiden arviointiin liittyvät sosiaaliset normit käyvät näkyviksi. Heikkenevällä työkyvyllä on vaikutuksensa työntekijän asemaan työyhteisössä sekä työtehtävien että yhteisön epävirallisten hierarkioiden suhteen.

Työn fyysisen raskauden vuoksi erilaiset (erityisesti tuki- ja liikuntaelimestön) vaivat kuuluvat vanhenevan metallimiehen elämään, ja tulevat esiin työyhteisöissä päivittäisissä keskusteluissa, mutta myös

sairauslomina tai jopa työkyvyttömyytenä. Vanhenemisen myötä ilme-
nevillä työkykyä haittaavilla vaivoilla, vammoilla ja sairauksilla on siksi
ensinnäkin materiaaliset seurauksensa (Hytti 1993). Haastatteluissa
metallimiehet epäilivät, että työkyvyn aleneminen asettaa työntekijän
vaaralliseen asemaan YT-neuvotteluiden aikana. Heikentyneen työky-
vyn myötä työntekijä voi nimittäin joutua helpommin 'saneerattavien'
listalle. Työntekijä, joka ei enää kykene fyysisten rajoitusten vuoksi ras-
kaisiin tehtäviin, saatetaan myös siirtää kevyempiin tehtäviin. Vaikka
tämä on sinänsä positiivinen toimintatapa, jolla esimerkiksi työmark-
kinoiden erilaisissa ikäohjelmissa pyritään pidentämään työssäoloa (ks.
esim. Ilmarinen 2006), se saattaa vaikuttaa ansioihin merkittävästi.
Jarmo (50 vuotta) on työpaikallaan seurannut vanhenevien miesten
sijoittumista erilaisiin työtehtäviin.

IP⁴: Joo.. No mites tuota, ku tosta ikääntymisestä puhuttiin, niin on-
ks teidän työpaikalla sitten jotakin tämmöstä, ikääntymisohjel-
maa tai jotakin sen tyyppistä..? Että otetaanko siellä huomioon
työntekijöiden ikääntyminen noin työtehtävien jakamisessa tai
muuten?

Jarmo: Ei oo, ei oo kyllä, ne on sitte ollu siel.. Siinä tulee just se palk-
kaussysteemi sitte. Jos sää siitä [nykyisestä tehtävästä] lähdet
niin sitten [...] ansionsa sitte alkaa pikku hiljaa putoomaan sieltä
sitten niin.. Kyllähän sekin sanelee justiinsa sitä, että sää et sitte
hakeudukaan äkkiä sitte niihin muihin hommiin. Ja ohan siinä
sekin, että sitten ajatellaan niin, että toiset kattoo, että ”jaaha
toi ei enää pystykään nuihin hommiin perkele” että.. ”on siitä
niin huono tullu jo, ettei se pystykään niitä tekeen”. Kyllähän
siinä tämmönen..

IP: Et se on semmonen kunnia-asia tavallaan?

Jarmo: Niin se on niitä justiinsa.

4. Haastattelijan puheenvuorojen merkinnöissä IP on Ilkka Pietilä ja EP Elina Poutanen.

Jarmon kuvaus tuo esiin sen, että vaikka palkkaus on tärkeä asia työntekijöille, helpompiin tehtäviin siirtymisellä voi olla myös sosiaaliset seurauksensa työyhteisössä. Siirtyminen toiseen tehtävään on työyhteisössä julkinen tapahtuma, joka siirtää vanhenevan työntekijän työyhteisön sisäisessä hierarkiassa alemmas niiden joukkoon, jotka eivät ”enää pysty” entisiin töihin, joista on ”tullut jo niin huonoja”. Eläkkeelle siirtynyt, aiemmin luottamusmiehenä työskennellyt Asko (65 vuotta) toteaa samalla tavoin vanhenemisen tuottavan painetta siirtyä helpompiin töihin, ja että tällä on vaikutuksensa ansiotasoon.

EP: Mites koet, että oliko siellä työpaikalla, suhtauduttiinko ikään-tyviin työntekijöihin jotenkin eri tavalla tai oliko mitään sel- laista..?

Asko: Niin no se oli ennen kato sielläkin, jotka oli, vaikka oli koneella töissä, niin vanhemmaksi tuli vain, eikä pärjännyt enää, kato urakkahommissa, urakka-aikoja niilläkin oli. Niin se vaan siir- rettiin sitten huonompiin hommiin ja tuntihommiin, niin siinä sitten ansiotaso tippui.

”Huonompiin” hommiin siirtyminen merkitsee tässäkin oteessa samanaikaisesti sekä heikompia tuloja että heikompa asemaa työyh- teisössä. Samalla tavoin kuin aiemmassa Jarmon haastatteluotteessa vanheneva työntekijä tulee sijoitetuksi niiden joukkoon, jotka eivät ”pärjänneet enää”. Ruumiillisen työn yhteydessä ruumiin kunto toimii siis keskeisenä tekijänä, joka asemoi yksilöt yhteisön hierarkioissa. Työyhteisössä hierarkkiset asemat ovat usein niin vakiintuneita, että erityisesti alemmille asemille voi olla omat nimityksensä. 50-vuotiaan Jari käyttää nimitystä ”kuparisepät”, jolla hänen mukaansa aikanaan viitattiin miehiin, jotka eivät ruumiillista syistä enää kyenneet aiem- piin tehtäviin.

Kyllä mä muistan sillon kun mä tulin tota, tähän työelämään ja.. viiskymppinenhän oli sikavanha. Ne oli vanhoja äijä. Eli osa oli jo [siirtynyt] kuparisepäks, sanottiin meillä silleen että

ne [...] niinku ei pystyny enää oleen niinku raskaassa levyhom-
massa niin.. Ne joutu sitte niinku kevyempiin hommiin, niitä
sanottiin kuparisepiks sitte. (Jari)

Ikääntymisohjelmien ja alentuvaa palkkaa kompensoivien järjestel-
mien puuttuessa siirtyminen kevyempiin tehtäviin on käytännössä
arvonalennus, joihin ”joudutaan”, ja joka aiheuttaa työyhteisössä
jännitteitä. Asko korostaa, että hänen ollessaan luottamusmiehenä
siirtyminen toisiin tehtäviin käsiteltiin rehdisti koko yhteisön kesken.

Asko: Mä olin itte 15 vuotta luottomiehenäkin siinä, niin tulihan sielläkin
sitten vanhempia miehiä, jotka trukkia ajoi, niin ne kato alko se
tökkään sillai, ettei enää hallinnut sillai. Tai sitten tuli jotain pikku-
kolaria tai noin, sitten otettiin.. (EP: ..motoriikassa sitten näkyi..) Niin silloin otettiin se trukkiportti niiltä pois, että tuli jotain muuta
tekeen..

EP: No puhuttiinko siitä sitten vaikka kahvihuoneessa tai jossain tauoilla,
jos joltain vaikka viedään trukkiportti pois?

Asko: Ei, se mentiin sillai kivasti läpi että se ymmärti jolta [otettiin kortti],
että se ei loukkaantunut siitä.. Vaan sanottiin suoraan ja mäkin
monta kertaa sanoin, että sitä on turha sitten takanapäin puhua,
vaan puhutaan edessä kaikki sitten porukalla, ja sitten hyväksytään
tämä. Ja toinen hyväksy, se jolta otettiin se, ja se tekee nyt sitten
näitä hommia eläkeikään asti, kun se oli monta kertaa niin, että
ne oli yli kuusikymppisiä. Ja kato 65-vuotiaana pääsi sitten vasta
eläkkeelle.

Kuten edellä on todettu, fyysisen kunnan heikkeneminen saattaa joh-
taa siirtymiseen helpompiin tehtäviin joko työntekijän oman valinnan
seurauksena tai työnantajan määräyksestä. Molemmissa tapauksissa
työyhteisöllä on merkittävä roolinsa sekä työntekijöiden työkyvyn
arvioinnissa että tämän muuttuvan aseman käsittelyssä. Asko kuvaa
luottamusmiehen aseman tärkeäksi tässä prosessissa, sillä tilanteiden
hoitaminen vaatii sovittelua paitsi itse tehtävien osalta myös sen suh-

teen, kuinka ihmiset muuttuvaan tilanteeseen suhtautuvat. Sillä, että tilanne käydään koko joukon kesken läpi, varmistetaan, ettei työkyvyn heikkenemisestä puhuta ”takanapäin”, mikä lieventää työyhteisön sisäisiä jännitteitä. Aina siirtyminen ’huonompiin hommiin’, tai jopa irtisanotuksi joutuminen, ei johdu ruumiillisesta vanhenemisesta. Nopeasti muuttuva teknologia asettaa työntekijöille vaatimuksensa, johon kaikki eivät pysty sopeutumaan. Tämä sopeutumiskyvyn puute voidaan myös tulkita seuraukseksi vanhenemisesta. Jarmo kertoo YT-neuvottelujen jälkeen leikkauslistalle joutuneista työntekijöistä.

Kun meille tulee sitä uutta teknologiaa jatkuvasti, ja nyt varsinkin tulee [...] Niin se vähä rassaa toisaalta sitä kautta sitte, että nää vanhemmat, vanhat ukot ja vanhenevat ukot sitte niin, ne jää auttamattomasti kato kelkasta pois. Kyllä sen nykki huomaa just tästä porukasta, joka lähtee pois niin, niis on helevetin kovia ammattimiehiä justiinsa tällä vanhalla teknologialla. Mutta ny kun tulee se uus [teknologia] sinne, niin ei.. Siis ei ne, ei pystykään opettelemaan, ja kannattaako sitte alakaa opetteleen enää muutaman vuoden takia sitä. (Jarmo)

Olemme Hanna Ojalan kanssa aiemmassa tutkimuksessamme (Pietilä & Ojala 2011) paperimiesten haastattelujen perusteella todenneet, että työpaikan ”ukkokerkhoksi” kutsuttu miesjoukko ei välttämättä rakennu ensisijaisesti kronologisen iän varaan. Ukkokerhoon voidaan lukea kuuluvaksi myös lähes samanikäisiä työyhteisön miehiä, jotka joko kärsivät monista sairauksista, ja joiden katsotaan tästä syystä olevan ’ikäistään vanhempia’, tai jotka puhuvat vaivoistaan liian paljon. Jälkimmäinen korostaa tulkintamme mukaan sitä, että samalla kun sairaus liitetään vanhuuteen, sairauksien ’vatvominen’ tulkitaan työväenluokkaisessa yhteisössä epämiehekkääksi. Vanhuus, jota julki-seksi tuodun sairastamisen katsotaan ilmentävän, siirtää miehen pois täysivaltaisten miesten ryhmästä ukkokerkhoksi nimitettyyn välitilaan, jossa mies on enää rajoitetusti yhteisön jäsen.

Jarmon puheessa kykenemättömyys ja jälkeen jääminen teknisestä edistyksestä merkitsee siirtymistä ”vanhojen ukkojen” joukkoon. Työyhteisössä ”vanhoiksi ukoiksi” voidaan siis jopa kronologisesta iästä riippumatta laskea kaikki ne, jotka eivät syystä tai toisesta täytä yhteisön vaatimuksia. Nämä vaatimukset voivat koskettaa muun muassa ruumiillista kuntoa, työtehtävistä suoriutumista tai ammattitaidon ylläpitämistä. Koska monet perinteiset teollisuuden alat, kuten metalli- ja paperiteollisuus, ovat vahvasti miesvaltaisia aloja, niissä työyhteisö ei ole ainoastaan ammattiin perustuva yhteisö, vaan samalla myös miesten yhteisö. Tämän vuoksi yhteisön arjessa on läsnä samanaikaisesti sekä ammatillisia että laajemmin miehisyttä koskevia normeja, joiden noudattamista valvotaan, ja joiden rikkomisesta on yhteisön jäsenelle seurauksensa.

Talkoot työväenluokkaisena ruumiillisen työn muotona

Beverley Skeggs (2004, 142) on korostanut, että luokan määrittäisiin ja erontekoihin liittyvät arvot kiinnittyvät aina tilallisiin konteksteihin, mitkä voidaan ymmärtää esimerkiksi instituutioiden niin materiaalisina käytäntöinä ja tiloina kuin ei-materiaalisina järjestyksinä ja normeina (Ojala 2010, 290). Palkkatyö on instituutiona suhteellisen selvärajainen, ja siksi siellä toteutuvat viralliset ja epäviralliset arvot ja normit piirtyvät useaa muuta elämän aluetta selkeämpinä esiin. Tästä huolimatta ruumiillinen vanheneminen tulee näkyväksi ja yhteisöllisen arvioinnin kohteeksi myös muissa sosiaalisen elämän tilanteissa. Puhuttaessa miesten vastavuoroisen auttamisen muodoista miehet viittasivat usein haastatteluissa talkoisiin yhteisen toiminnan kenttänä, keskinäisen auttamisen organisoituneena muotona. Erilaisista talkootöistä useimmin esimerkiksi otettiin rakennus- ja remonttityöt. Talkoot ovat perinteinen vapaaehtoisen auttamistyön muoto Suomessa. Se on tapa jakaa palkkatyön ulkopuolisten raskaiden töiden aiheuttamaa raskuutta. Talkoisiin kuuluu vapaaehtoisuuden ja myös

vastavuoroisuuden periaate. Osallistuessaan talkoisiin mies kuitenkin saattaa omat ruumiinsa kyvyt yhteisön arvioitavaksi.

EP: Tästäkin oli puhetta siellä ryhmähaastattelussa jo, että usein kuulee sanottavan, että suomalainen mies ei pyydä apua edes sitä tarvitessaan. Mitä mieltä oot asiasta, onko se niin?

Asko: Ei se tänä päivänä enää, ei se enää oo sillai. Mutta ennen se oli, että sitä ei saanut näyttää sitä heikkoutta. Mutta kyllä tänään jo munkin ikäluokka jo periaatteessa, niin kyllä varmaan.. Ja totta kai mitä vanhemmaksi [tulee], niin sitten kun tosiasiat tunnustaa, että se on nyt pakko pyytää apua toiselta tai sanoa, että ”voisitko sä vähän jelpata” tai näin. Toinenhan, jos on samanhenkinen vähän, niin totta kai sä sitten voit sanoa, että ”no joo”, että ”mä voin pyytää sua sitten taas”. On se muuttunut siitä.

EP: Mikä siinä heikkouden näyttämisessä on sitten sellaista nolosuttavaa?

Asko: Niin, mutta kun ajatellaan, että jos on oikein sellainen joku 60 kiloinen [mies] ja sitten mäkin oon tällainen melkein 100 kiloinen. Mä pystyn ottaan vaikka sen 50 kilon säkin ja kantaan sitä vaikka 30 metriä johonkin, vaikka nyt meidän rakennuksella, ku tekee remonttia ja siellä on talkooporukka. Mutta se 50 kiloa, ne [kevyemmät miehet] ei vie sitä omaa painoonsa niin herkästi. Niin siinä se on justiin sitten, että se tuntee sen heikkoutensa. Mutta sitten taas se vastaavasti.. ei mun saisi niin kun yhtään kattoa alaspäin, että ”jaa, toi ei jaksakaan sitä”. Mutta sen vaan pitäis tuoda sen minkä se pystyy, että se periaate pitäis olla. Mutta kun se ei oo näin miesporukassa. Siellä tulee sitä huulta sitten, että ”no joo”, että ”menepäs vähän tonne naisten kanssa tonne vähän kevyempiin hommiin”.

Askon (65 vuotta) kertomus tuo havainnollisesti esiin sen, että talkootyö on institutionalisoitunut keskinäisen auttamisen muoto, joka

antaa legitiimin mahdollisuuden pyytää toisilta miehiltä apua raskaisiin töihin. Vakiintuneena sosiaalisena käytäntönä se vapauttaa pyytäjän avun hakemiseen potentiaalisesti liittyvästä häpeästä, sillä talkoisiin sisältyy oletus auttamisen vastavuoroisuudesta. Toisaalta miesporukoiden normit asemoivat jäsenensä yhteisön sisäisissä hierarkioissa ruumiillisen kunnan perusteella, mikä tuottaa toisenlaisen sosiaaliseen arviointiin liittyvän uhan. Vaikka Asko etäännyttää itsensä tällaisesta heikoimpien miesten leimaamisesta (”ei mun saisi .. yhtään kattoa alaspäin”), hän toteaa ruumiin kuntoon perustuvan asemoinnin olevan miesporukoissa vakiintunut sosiaalinen käytäntö. Tämän sosiaalisen järjestyksen osana heikompiä miehiä katsotaan alaspäin. Alin asema, johon mies voi heikomman kuntosu vuoksi joutua, on tulla sijoitettuksi samaan toiminnalliseen kategoriaan naisten kanssa: ”menepäs vähän tonne naisten kanssa tonne vähän kevyempiin hommiin”⁵. Tämä kuvastaa miesyhteisön ruumiilliseen kuntoon liittyvää arvojärjestystä, jossa ylimmällä portaalla ovat sekä fyysisesti kyvykkäät, mutta myös kokeneet ja taitavat ammattimiehet, ja alimmalla tasolla miehet, jotka eivät pysty muihin kuin ’naisten töihin’.

Talkoissa, ja niissä toteutuissa miesten sosiaalisissa järjestyksissä, on kuitenkin tiettyjä eroja sen suhteen, millaisen yhteisön toimintaan talkoot liittyvät. Niissä tilanteissa, joissa talkoisiin sisältyy perheen sisäistä sukupolvien välistä vaihtosuhdetta, ruumiillisen kunnan tuottamat hierarkia-erot näyttävät lievempinä. Ismo (67 vuotta) kertoo osallistumisestaan poikansa muuttotalkoisiin vastatessaan yleisempään kysymykseen tilanteista, joissa hän kokee tullessa kohdelluksi jollakin tietyllä tapaa ikänsä vuoksi.

IP: No mites tota tuleeko sulla mieleen tilanteita, joissa olisit kiinnittäny huomioo siihen, että sua on kohdeltu jotenkin eri

5. Kris Paap (2006, 121) havaitsi etnografisessa rakennusalan tutkimuksessaan, että miesvaltaisessa, ruumiillista työtä tekevässä yhteisössä heikkous ja osaamattomuus liitetään automaattisesti naisiin, ja tämä näkyy myös kielenkäytössä. Jos rakennusmies ei käytä lekaansa riittävällä voimalla, häntä saatetaan neuvoa lyömään lekan sijasta käsilaukulla (”hit it with your purse”). Näin miesten välisissä hierarkioissa miehen vertaaminen naisiin tai tyttöihin on yksinkertainen, mutta tehokas tapa asemoida mies yhteisön alimmalle portaalle.

tavoin tän ikäsenä kuin aiemmin? Esimerkiksi jossain kaupassa tai, tai.. kotona tai [naurahtaa] terveydenhuollossa tai jossai tämmösessä tilanteessa?

Ismo: Ei oo muuta, mutta se, mitä mä jo silloin siin ryhmäkeskustelussa sanoin, että.. Oonhan mä sanonu, että ei se mua loukannu, mutta sen mä kerroin, että mä siinä pojan muuttotalkois olin, niin ne sano mulle, että [naurahtaa] että ”kanna sää ny vaan noita köykäsempiä”. [...] Kun me on kuitenkin aika paljo tehty tuol juur tossa [vapaaehtoistyössä] tehty noita muut-, jonku verran muuttoja tehty ja aika.. kyllä me on aika raskaitakin vaan kannettu, vaikka siel on muakin iäkkäämpää porukkaa meillä porukassa. Että, ettei se ny niinku, kyllä tän ikäset ny viel aika raskaitakin kantaan pystyy [naurahtaa], ettei se siitä kiinni oo mutta.. Mutta kai ne ny vaan nuoremmat sitten kattoo, että pääsee ukko vähä sitten köykäsemällä [naurahtaa].

Olemme analysoineet alle 40-vuotiaiden paperimiesten haastatteluaineiston perusteella (Pietilä, Ojala, King & Calasanti, painossa) sitä, kuinka isien ja poikien välisestä sukupolveen sitoutuvasta järjestyksestä neuvotellaan suhteessa isien ruumilliseen vanhenemiseen. Nuorempien miesten kuvauksissa isiensä vanhenemisestä oli mukana osin ristiriitaisia elementtejä sukupolvien välisistä valta- ja hierarkiasuhteista. Ruumiillisen vanhenemisen myötä isät luovuttavat pojilleen raskaiisiin fyysisiin töihin liittyvää vastuuta, mutta säilyttävät samalla työn organisointia ja valvontaa koskevaa määrittelyvaltaa. Pojat puolestaan ovat varovaisia haastamaan isän asemaa työnjohtajana, ja määrittelevät itsensä isän apulaisiksi. Tulkitsemme tämän neuvottelun liittyvän siirtymäprosessiin, jossa nuoremmalle sukupolvelle siirretään hiljalleen vastuuta ja valtaa perheen infrastruktuurin ylläpitämisestä (esimerkiksi metsätyöt kesämökillä), ja joka murrosvaiheessa edellyttää molemmilta sukupolvilta joustavuutta ja hienotunteisuutta, jo aiemmin mainittua ”sukupolviälyä” (Biggs, Haapala & Lowenstein 2011).

Ismon kuvaus siitä, kuinka hänet ohjattiin talkoissa kantamaan ”vaan noita köykäsempiä” kuvastaa samanlaista neuvottelevaa suhtau-

tumista ikääntymiseen tuottamiin muutoksiin sukupolvien välisissä suhteissa. Ismo toki puolustautuu toteamalla, ettei ikä sinänsä merkitse voimien ehtymistä, vaan että vapaaehtoistyön miesporukassa ovat häntäkin iäkkäämmät miehet kantaneet raskaita taakkoja. Tästä huolimatta hän korostaa, ettei loukkaantunut ohjeesta kantaa kevyempiä tavaroita, ja hyväksyy tämän osana ikääntyvän miehen elämää ja sukupolvien välistä suhdetta. Tehtävien jaossa alempaan kastiin valuminen ei tuota samanlaista uhkaa perheen sisäisessä työnjaossa, sillä vanheneminen asettuu tässä kontekstissa selvemmin osaksi elämänkulkua ja sukupolvien kiertoa.

Ikä, kokemus ja aktiivisuus resursseina yhteisössä

Edellisessä luvussa käsittelemme sitä, kuinka vanheneminen asettaa työväenluokkaiset miehet vaaraan joutua siirretyksi alemmaksi ruumiilliseen kyvykkyyteen perustuvissa hierarkioissa niin työelämässä kuin myös työelämän ulkopuolisissa fyysisistä suorituskykyä vaativissa tilanteissa. Ruumiillinen kyvykkyys toimii työväenluokkaisten miesten välisten sosiaalisten järjestysten kantavana elementtinä ja tuottaa näin ikäperustaisia hierarkioita osana konkreettista arkielämän toimintaa. Ruumiillinen vanheneminen on fakta, jota ei käy kiistäminen, ja tämä realismi kävi usein esiin haastateltavien puheessa elämästään. Vaikka edellä esitellyt aineistoesimerkit osoittavat iän jakavan miehiä erilaisiin asemiin erityisesti ruumiillisen kyvykkyyden perusteella, olisi yksinkertaistavaa kuvata vanhenevan miehen elämää pelkkänä asteittaisena liukumisena yhä heikompaan asemaan miesten välisissä hierarkioissa. Ruumiillista vanhenemista voidaan nimittäin kompensoida muun muassa tiedoilla, taidoilla sekä yleisellä toiminnallisella aktiivisuudella.

Vaikka talkoissa vanheneva mies ei enää pystyisi samanlaisiin fyysisiin suorituksiin kuin aiemmin, ruumiillista työtä läpi elämänsä tehneillä miehillä on kokemusta ja taitoja, joita he pitävät tärkeänä voimavarana erityisesti sukupolvien välisessä suhteessa. Asko (65 vuotta) kertoo lastensa ja näiden serkkujen jatkavan talkooperinnettä, ja

asemoi itsensä samalla neuvonantajan paikalle: ”siinä me vanhemmat yritetään, jos meillä on joku tieto vaikka, joka pätee vielä tänään, niin se opetetaan niille, että näinkin voi [työn] tehdä”. Tietotaidon siirtäminen sukupolvelta toiselle korostaa miehen elämän varrella keräämää kokemuksellista pääomaa. Varsinaisen tietotaidon lisäksi tätä yhteiskuntaluokkaan sitoutuvaa kulttuurista pääomaa edustaa oikeanlainen suhtautuminen työhön. Puhuessamme vapaaehtoistyöstä Markku (63 vuotta) toteaa eräästä toisesta tutkimukseen osallistuvasta haastateltavasta, Joukosta (69 vuotta), näin:

Markku: Mää sanon, että siinä semmonen talkoomies, että kysyt mihin vaan niin, se on kyllä valmis tuleen. Se on noita [urheiluseuran] järjestysmiehiä, [luettelee paikkoja ja tapahtumia] ja siis on mukana.. Ja jos tarvitaan mettään tai mihkä vaan talkooväkee, se on aina ensimmäisenä valmis. [Ympäristökunnassa] asuu että, tulee suhteellisen kaukaa ja..

IP: Niin sain sen käsityksen, että sillä on kans aika monta rautaa tulella..

Markku: On sillä ja se, nyt se täyttää tota [päivämäärä], se täyttää 70. Sillä on tota.. Varotteli että [tapahtumaan] hälle ei sitte tuoda mitään kukkia. Se, se on semmonen mies, että se ei.. Niin kun, että se tuo, hän tuo kakun sinne kyllä, kakkukahvit, mutta.. hälle ei sitte osteta mitään. Mutta siin on oikeen esimerkillinen talkoomies.

Ruumiillisen kyvykkyuden ja käytännöllisen taidon ohella ahkeruus on yksi tärkeimmistä asioista, joita työväenluokkaisissa miesyhteisöissä arvostetaan. ”Esimerkillinen [talkoo]mies” on monessa mukana ja on aina valmis auttamaan muita, mutta säilyttää vaatimattomuutensa, eikä pyydä toisilta mitään. Hän ei säästä itseään osallistuessaan yhteisön toimintaan, mutta säilyttää etäisyyden itseään koskeviin huomionosoituksiin. Tällaisella toiminnalla Jouko on saavuttanut luotetun ja arvostetun aseman yhteisössä. Samalla on huomionarvoista, että tämä arvostus ei sinänsä sitoudu Joukon fyysisiin kykyihin. Riippu-

matta hänen voimistaan ja taidoistaan, oikeanlainen suhtautuminen talkoisiin ja muuhun vapaaehtoistyöhön tekee Joukosta sellaisenaan esimerkin miesyhteisössä.

Edellä esitin, että sukupolvien välisiin suhteisiin liittyvät ruumiillista työtä koskevat käytännöt sisältävät osin erilaisia odotuksia ja normeja kuin muunlaisten miesyhteisöjen käytännöt. Vaikka ruumiillinen vanheneminen jossakin muussa yhteydessä saattaa heikentää miehen asemaa yhteisössä ja kaventaa hänen riippumattomuuttaan, perheen sisäiset käytännöt avaavat turvallisempia asemia ikääntyvälle miehelle sukupolvien suhteisiin sisältyvän vastavuoroisuuden periaatteen vuoksi. Seuraavassa otteessa Antti (70 vuotta) ottaa jälleen talkoot esimerkiksi (miesten) keskinäisestä auttamisesta, mutta ottaa tässä yhteydessä esimerkiksi lasten ja lapsenlasten osallistumisen fyysiseen työhön.

Antti: Kyllä määkin niin monissa talkoissa oon ollu ja kaikissa, kaikissa, etten mää tota noi.. Mut että kun itte, itte tarvis [apua], niin aattelee ”no emmää ny viitti pyytää”, että kyllä siinä vähä sitä vikaa on.

IP: No mitä sä sa-, mitä sä sanosit et että mikä siinä pyytämisessä sitten..

Antti: No en tiä mikä, se, se on vähä vaikee..

IP: ..on se kynnys?

Antti: ..Oon itte aatellu sen, no emmää oikeen osaa sitä selittää mikä vitsi siinä on, kun aattelee.. Tai ei mun nyt tietysti tarvi mitään, ku mul on tota, poika on kunnossa ja sitten on tota viis yli kaksikymppistä kaveria [lapsenlapsia], poikia viel, nii kyllä niitä, niitä tulee sitte ku ne.. Vaikka ne sanoo nii mä sanon että ”nyt tullaan sit eikä meinata”, meinaan ni se [naurahtaa]..

IP: Nii [naurahtaa].

Antti: ..ettei mun tartte niinku pyydellä vieraita ny enää että..

Antti pohtii miesten välistä auttamista ensin yleisellä tasolla, ja toteaa, että tavallisesti miehille on vaikeampaa pyytää apua kuin osallistua

itse auttamiseen, vaikkapa talkoiden muodossa. Ilmeisesti erityisen hankalaa on pyytää apua miehiltä, jotka ovat liian vieraita, sillä avun pyytäminen edellyttää tietynlaista tuttuutta ja sitä kautta syntyvää luottamussuhdetta. Siirtyessään pohtimaan aihetta omassa elämässään Antin puheesta käy ilmi, että sukulaissuhteet poistavat avun pyytämiseen liittyvän arastelun. Avun vastavuoroisuuden katsotaan sisältyvän sekä vanhempien ja lasten että isovanhempien ja lastenlasten väliseen suhteeseen. Perheen sisäinen omavaraisuus työvoiman suhteen tuottaa myös riippumattomuutta perheen ulkopuolisesta avusta, mikä lie-nee samalla osoitus talkooperinteen agraariyhdistykseen ulottuvista juurista. Antti toteaaakin ylöpästi, ”ettei mun tartte niinku pyydellä vieraita ny enää”. Ajatus heijastaa kulttuurisia arvostuksia miehisestä riippumattomuudesta ja korostaa Antin asemaa perheyhteisön päässä. Vaikka mies menettäisi asemaansa ruumiillisen vanhenemisen myötä, asema perheen vanhimpana miehenä tuottaa hänelle uudella tavalla arvostettuna perheen (työn)johtajana.

Ruumis työmiehen eletyn elämän kuvana

Ruumiillinen vanheneminen on prosessi, jonka eri vaiheissa ihmiset tulkitsevat vanhenemiseen liitettyjä muutoksia. Ruumis on samalla minuuden historiaa, sillä siinä näkyvät eletyt vuodet ja ruumiin käyttö. Siksi ruumiilliset muutokset ja vaivat sidostuvat laajempaan elämän kontekstiin. Tutkimustani varten haastatelluilla miehillä erottamaton osa minuutta ja elämää oli olla metallimies, myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen⁶. Eläkkeelle siirryttyäänkin metallimiehen ruumis säilyttää metallimiehen eletyn elämän. Markku (63 vuotta) liittyy olkapäävai- vansa eksplisiittisesti työhön.

6. Useimmat haastateltavat olivat tehneet metallialan töitä koko aikuisikänsä, jotkut jopa 16-vuotiaasta asti, mikä on ymmärrettävä syy vahvalle metallimiehen ammatti-identiteetille.

Tää oikeehan mulla on se joka leikattiin, mutta tää vasen on, oireilee kanssa ja mä en tiä, että oireileeko se siitä, että kun sitä on käytetty [metsätoivissa].. Ja kyllä sieläkin kulumaa täytyy olla kun.. neljäkyttä vuotta tota yli väänsin.. metallitöitä, niin ei se ihan terve voi olla.. (Markku)

Ikääntymisen myötä ruumis ei enää toimi samanlaisena välineenä töissä tai vapaa-aikana kuin aiemmin. Erilaiset krooniset vaivat, erityisesti tuki- ja liikuntaelinvaivat, ymmärrettiin haastatteluissa usein työperäisiksi. On tärkeää huomata, että tällöin vaivat eivät kerro vain ikääntymisestä ja ruumiin rapistumisesta, vaan myös eletystä metallimiehen elämästä, johon vammat ja kasaantuvat vaivat liittyvät olennaisella tavalla. Ikääntymisen myötä ilmenevät vaivat siis ikään kuin kuuluvat raskaan työn tekijän elämään. Vaikka palkkatyö ja sen ulkopuolinen ruumiillinen työ, kuten talkoot, ovat erilaisia konteksteja, ne sisältävät kuitenkin hyvin samanlaisia luokkaan sitoutuneita normatiivisia tapoja tulkita vanhenemista ruumiillisena prosessina. Tämä kuvastaa sitä, kuinka luokka toteutuu osaltaan ruumista koskevinä huomaamattomina arkipäiväisinä jäsennyksinä, odotuksina ja vaatimuksina (Tolonen 2008). Ruumis toimii samanaikaisesti sekä eletyn elämän että luokan representaationa ja ”kantaa” näin henkilökohtaisten kokemusten ohella kulttuurisia merkityksiä (Kinnunen 2001, 273). Siksi ”ainutkertaisesta eksistensistään huolimatta ruumis on väistämättä kulttuurinsa ’tuote’ suuntautumisiltaan ja tavoiltaan” (Kinnunen 2008, 16) ja siten uusintaa luokkaperustaisia tulkintoja, ihanteita ja arvostuksia.

Jorma Hänninen (2006, 71) on kiinnittänyt huomiota siihen, että siinä missä vanhan naisen ruumis näyttäytyy kulttuurissamme usein groteskina, osan vanhoista miesruumiista kulttuurinen katse pikemminkin ylevöittää. Hän mainitsee jälkimmäisestä esimerkkinä sotaveteraanit:

Sodassa haavoittuneen vanhan miehen ruumiissa on rujoja piirteitä, mutta siihen kohdistuva katse ei välttämättä tunnis-

ta puuttuvia raajoja, arpia, sokeita silmiä tai kyynärsauvoja. Katseella on pikemminkin taipumus kääntää groteski yleväksi, siihen viittaavat piirteet merkityksellistyvät isänmaan puolesta tehtyjen uhrauksien ja sankaruuden ruumiillisiksi kunniamerkeiksi. Sankaruus muistuttaa puolestaan veteraanin nuoruudesta, sotilaan hengen menon vaarasta piittaamattomasta urheudesta, lopulta supermaskuliinisuudesta. (Hänninen 2006, 71.)

Edellä oleva Markun haastatteluote tuo mieleen ajatuksen, että neljänkymmenen raskaan työvuoden jälkeiset krooniset vaivat kertovat sotaveteraanien tavoin itsensä uhraamisesta työväenluokkaisen yhteisön puolesta palkkatyön ”kunnian kentillä” (Kortteinen 1992). Eläkkeelle siirtyminen nähdään kulttuurissamme, erityisesti miesten elämässä, uhkaavana elämän vaiheena, jossa mies kadottaa mahdollisuuden toteuttaa kulttuurisesti arvostettuja miehisyden muotoja (ks. Julkunen, tämä kirja). Siksi varsinkin eläkeikäisen miehen elämässä vaivat voidaan tulkita tavoilla, jotka rakentavat koherentin elämäntarinan, ja joka yhdistää vanhenevan ruumiin heikkenevän toimintakyvyn luokkaperustaisiin arvostuksiin. Työstä aiheutuneet vammat ovat tietyssä mielessä ruumiiseen piirtyneitä raskaan työuran kunniamerkkejä, jotka kuvastavat kantajansa ansioita. Samalla ne myös toimivat erontekoina metalliteollisuuden työntekijöiden ja valkokaulustyöntekijöiden välillä ryhmien välisessä statuskamppailussa (ks. esim. Collinson 1992). Ne tuottavat työmiehelle vakuuttavan merkin jäsenyydestään työmiesten joukossa: merkin, joka erottaa todelliset raskaan työn tekijät muista miehistä. Näin vanheneva mies säilyttää rapistuvista voimistaan huolimatta luokkaperustaista ”kunnioitettavuuttaan” (respectability, Skeggs 2004).

Vanheneminen tapahtuu yhteisö(je)n jäsenenä

Olen tässä artikkelissa analysoinut tapoja, joilla ruumiillinen vanheneminen tuottaa hierarkkisia eroja työväenluokkaisten miesten yhteis-

söissä. Lähtökohtanani on ollut ajatus, että vaikka ikä jakaa miehiä erilaisiin asemiin yhteiskunnassa (Hearn 1995), asemoinnit syntyvät eri miesryhmissä erilaisten prosessien kautta. Työväenluokkaisten miesten joukossa luokkaperustaiset maskuliinisuuden arvostukset rajaavat määrittelemään vanhenemista fyysisen kyvykkyyden avulla. Näin myös miesten väliset hierarkkiset erot kietoutuvat ruumiillisen kykenevyyden arvioinnin ympärille. Fyysiseen työhön liittyvä 'pärijäämisen eetos' asettaa työväenluokkaisille miehille enemmän paineita voiman, kestävyuden ja muun ruumiin kunnon osoittamiseen kuin toisille miehille, joilla ruumis ei ole samassa määrin työväline. Siksi haastatteluissa metallimiehet tyypillisesti tulkitsivat oman terveyden ja toimintakykynsä mahdollisimman hyväksi, vaivoista riippumatta.

On kuitenkin tärkeää huomata, että tässä käsiteltyjen miesyhteisöjen sosiaalisissa käytännöissä ikä ja ruumiin kunto toimivat osin kaksisuuntaisessa suhteessa toisiinsa. Iän perusteella tehdään tulkintoja toisten miesten ruumiillisista kyvyistä, ja vanhenemisen nähdään vaikuttavan jo työuran aikana työmiehen kykyyn toimia raskaissa töissä. Näitä tulkintoja tehdään rutiininomaisesti ikään perustuen silloinkin, kun miehen kyvyistä ei edes ole muuta näyttöä kuin hänen ikänsä. Toisaalta miehiä asemoidaan ikäkategorioidiin myös heidän ruumiillisen kuntonsa ja terveytensä perusteella. Työyhteisöjen ”ukkokerhot” eivät suinkaan aina perustu kronologiseen ikään, vaan alentuneeseen työkykyyn, joka ilmaistaan ikää koskevin määrein. On selvää, että molemmat tulkintatavat kuvastavat ikäsyrvivää suhtautumistapaa, jossa vanhuus, huonokuntoisuus ja yhteisön ulkopuolelle joutuminen kietoutuvat yhteen. Samalla se kuitenkin tuo näkyviin ruumiiseen ja vanhenemiseen liittyviä normeja, odotuksia ja ihanteita, joiden varaan työväenluokkainen miehisuus rakentuu ja joilla ideaaleja ylläpidetään. Ruumiin kunto edustaa siis työkyvyn ohella kykyä performoida työväenluokkaista maskuliinisuutta, kykyä toimia luokkaperustaisten miehisyyden mallien mukaisesti.

Vanhenemisessä luokkaperustaisen yhteisön jäsenenä ei ole kyse vain abstraktista vuosien kertymisestä, vaan päivittäisiin käytäntöihin, velvollisuuksiin ja odotuksiin sidoksissa olevasta prosessista, joka

asemoi ihmisiä yhteisössä eri tavoin. Ruumis ei siksi ole vain sielun koti, vaan myös julkinen minuuden taso, joka vaatii oikeanlaista esiintymistä kollektiivisen katseen kohteena. Se, millaisen painoarvon ruumis saa vanhenemisen tulkinnoissa, ja millaisia seurauksia vanhenemisella on yhteisön jäsenelle, vaihtelee yhteisöstä toiseen. Yksi sukupuolistuneen vanhenemisen tutkimuksen tulevaisuuden tehtävistä onkin selvittää, millaisina vanheneminen ja sukupuoli näyttäytyvät, ja miten ne kiinnittyvät toisiinsa, naisten ja miesten erilaisissa perhe-, ammatti- ja vapaa-ajan yhteisöissä.

Kirjallisuus

- Baltes, Paul & Baltes, Margaret (1990) Psychological Perspectives on Successful Aging: The Model of Selective Optimization with Compensation. Teoksessa Paul Baltes & Margaret Baltes (toim.) *Successful Aging: Perspectives from the Behavioral Sciences*. Cambridge University Press, New York, 1–34.
- Biggs, Simon, Haapala, Irja & Lowenstein, Ariela (2011) Exploring Generational Intelligence as a Model for Examining the Process of Intergenerational Relationships. *Ageing & Society* 31:7, 1107–1124.
- Brannon, Robert C. (1976) No 'Sissy Stuff': The Stigma of Anything Vaguely Feminine. Teoksessa Deborah David & Robert Brannon (toim.) *The Forty-Nine Percent Majority*. Addison-Wesley, Reading.
- Calasanti, Toni (2004) Feminist Gerontology and Old Men. *Journals of Gerontology: Social Sciences* 59B:6, S305–314.
- Calasanti, Toni (2003) Theorizing Age Relations. Teoksessa Simon Biggs, Ariela Lowenstein & Jay Hendricks (toim.). *The Need for Theory. Critical Approaches to Social Gerontology for the 21st Century*. Baywood, Amityville, 199–218.
- Calasanti, Toni, Pietilä, Ilkka, Ojala, Hanna & King, Neal (2013) Men, Bodily Control, and Health Behaviors: The Importance of Age. *Health Psychology* 32:1, 15–23.
- Collinson, David L. (1992) *Managing the Shopfloor. Subjectivity, Masculinity and Workplace Culture*. Walter de Gruyter, Berlin and New York.

- Courtenay, William H. (2000) Constructions of Masculinity and Their Influence on Men's Well-being: A Theory of Gender and Health. *Social Science and Medicine* 50:10, 1385–1401.
- Connell, Raewyn W. (2005) *Masculinities*. 2nd edition. Polity Press, Cambridge.
- Harrison, James, Chin, James & Ficarroto, Thomas (1989) Warning: Masculinity May Be Dangerous to Your Health. Teoksessa Michael S. Kimmel & Michael A. Messner (toim.) *Men's Lives*. Macmillan Publishing Company, New York, 296–309.
- Hearn, Jeff (1995) Imaging the Aging of Men. Teoksessa Mike Featherstone & Andrew Wernick (toim.) *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life*. Routledge, London, 97–115.
- Hytti, Helka (1993) *Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät*. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:87. KELA, Helsinki.
- Hänninen, Jorma (2006) Vanhan miehen ruumis ja hegemoninen maskuliinisuus. *Gerontologia* 20:2, 67–74.
- Ilmarinen, Juhani (2006) *Pitkää työuraa! Ikääntyminen ja työelämän laatu Euroopan unionissa*. Työterveyslaitos ja Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki.
- Julkunen, Raija (2003) *Kuusikymmentä ja työssä*. SoPhi, Jyväskylä.
- Katz, Stephen (2000) Busy Bodies. Activity, Aging and the Management of Everyday Life. *Journal of Aging Studies* 14:2, 135–152.
- Katz, Stephen & Marshall, Barbara L. (2003) New Sex for Old. Lifestyle, Consumerism, and the Ethics of Ageing Well. *Journal of Aging Studies* 17:1, 3–16.
- Kinnunen, Taina (2001) *Pyhät bodarit. Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kinnunen, Taina (2008) *Lihaan leikattu kauneus. Kosmeettisen kirurgian ruumiillistuneet merkitykset*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kivimäki, Sanna (2008) Kadonnutta luokkaa etsimässä. *Kulttuurintutkimus* 25:4, 3–18.
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä: Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Laz, Cheryl (2003) Age Embodied. *Journal of Aging Studies* 17:4, 503–519.
- Marshall, Barbara L. & Katz, Stephen (2002) Forever Functional. Sexual Fitness and the Aging Male Body. *Body & Society* 8:4, 43–70.
- McVittie, Chris & Willock, Joyce (2006) "You Can't Fight Windmills". How Older Men Do Health, Ill Health, and Masculinities. *Qualitative Health Research* 16:6, 788–801.
- Nikander, Pirjo (2009) Doing Change and Continuity. Age Identity and Micro–macro Divide. *Ageing & Society* 29:6, 863–881.
- Ojala, Hanna (2010) *Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Tampere University Press, Tampere.
- Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (2010) Sosiaaligerontologian näkökulmia sukupuolistuneeseen vanhenemiseen. *Gerontologia* 24:4, 335–344.

- Paap, Kris (2006) *Working Construction. Why White Working-Class Men Put Themselves – and the Labor Movement – in Harm's Way*. Cornell University Press, Ithaca and London.
- Phoenix, Cassandra & Sparkes, Andrew C. (2009) Being Fred: Big Stories, Small Stories and the Accomplishment of a Positive Ageing Identity. *Qualitative Research* 9:2, 219–236.
- Pietilä, Ilkka, Ojala, Hanna, Calasanti, Toni & King, Neal (painossa) Aging Male Bodies, Health and the Reproduction of Age Relations. *Journal of Aging Studies*.
- Pietilä, Ilkka & Ojala, Hanna (2011) Acting Age in the Context of Health: Middle-Aged Working-Class Men Talking about the Bodies and Aging. *Journal of Aging Studies* 25:4, 380–389.
- Poutanen, Elina (2011) "Kyllä siinä meni semmonen vuosi, puolitoista ennen kun mä tajusin, että perhana, mullahan onkin kivaa, että mä oon päässy pois". Tutkimus miesten eläkkeelle siirtymisestä ja ikääntymisestä. Pro gradu -tutkielma. Terveystieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.
- Tolonen, Tarja (toim.) (2008) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
- Tulle, Emmanuelle (2007) Running to Run: Embodiment, Structure and Agency Amongst Veteran Elite Runners. *Sociology* 41:2, 329–346.
- Twigg, Julia (2004) The Body, Gender, and Age. Feminist Insights in Social Gerontology. *Journal of Aging Studies* 18:1, 59–73.
- West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987) Doing Gender. *Gender and Society* 1:2, 125–151.